

## In memoriam Thomas Arthur Ban

2022. február 4-én 93 éves korában meghalt sokunk barátja, mentora, Társaságunk és tudományos lapunk szerkesztőbizottsági tagja, Thomas Arthur Ban, külföldön élő magyar származású pszichiáter, a klinikai pszichofarmakológa egyik meghatározó személyisége.

1948-ban kezdte el tanulmányait a Budapesti Orvostudományi Egyetemen, ahol 1954-ben kapta meg orvosi diplomáját, ezt követően két évig pszichiáter gyakornok volt a „Lipótmezőn”, az Országos Elme-egógyászati Intézetben. Az 1956-os forradalom után Kanadába emigrált. Első mentora a montreali McGill egyetem az agykérgi homunkulusz feltérképezésével világhírnevet szerző kiváló idegsebész, Wilder Penfield volt, aki ösztöndíjat ajánlott fel Tomnak, miután elolvasta poszttraumás epilepsziáról készült tanulmányát. Tom Ban még Bécsben – az 1956-os forradalom sok emigránsa számára ez volt az első állomás – nyújtotta be álláskérelmét Penfieldnek, aki gyorsan felvette egy rangos ösztöndíjra az idegtudomány akkori Mekkájának számító Montreali Neurológiai Intézetbe. 1958-ban határozta el, hogy a montreali Verdun Protestáns Kórházban (mai nevén Douglas Hospital) a Lasker-díjazott Heinz Lehmannal folytatja pszichiátriai képzését, aki Észak-Amerikában elsőként alkalmazta és tanulmányozta a szkizofrénia kezelésében a klórpromazint. Ugyanitt néhány hónap múlva a phencyclidin (angyalpor) kutatásba is belekezdett. Kapcsolata Lehmannal mint mentorral majd kutatótárssal később szoros barátsággá vált.

1960-ban a McGill Egyetemen szerzett pszichiátriai diplomát. „Conditioning and Psychiatry” című szakdolgozata monográfiaként (Aldine, 1964) jelent meg Horsley Gantt előszavával, aki akkoriban Ivan Pavlov fiziológus egyik utolsó élő tanítványa volt. Ebben a munkában azt a nézetét fejtette ki, hogy a feltételes reflex az agy mentális működésének elemi egysége. Ez a felfogás, mely befolyásolta a modern pszichiátria evolúcióját, a szinaptikus működés központi szerepét bizonyítja az idegtudományi kutatásokban, és célja a tanulás és az emlékezet megértése. Ezek alapvető elemei az emberi létezés összetettségének, nem csak a kondicionálás önmagában. A kondicionálással kapcsolatos információk viselkedési és neurofiziológiai szintű integrálása után elkezdte tanulmányozni a feltételesreflex-változókat pszichiátriai betegeken. Az agyi jelfeldolgozás ilyen típusú diszfunkcióit a mentális betegségek esszenciájának és a pszichoaktív szerek hatásmechanizmusának tekintette (Thomas A

Ban, Heinz E. Lehmann: *Experimental Approaches to Psychiatric Diagnosis*, Springer: Charles C. Thomas 1971).

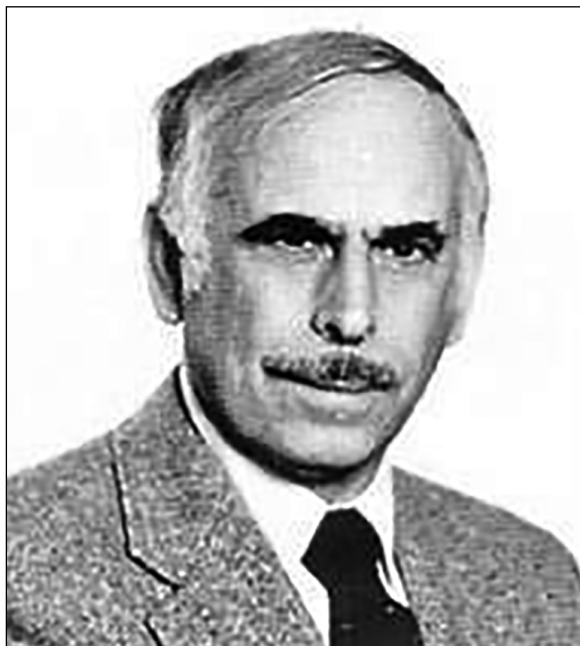
Több mint 60 könyv, és jóval több mint 800 tudományos cikk szerzője, társszerzője és szerkesztője volt. A sok mű közül meg kell említeni a „Pszichofarmakológia” címűt (Williams és Wilkins, Baltimore, 1969), mely az első, úttörőnek számító, – ma is relevánsnak tartott – tankönyv volt ebben a tudományágban. Ezzel a könyvvel megteremtette a transzlációs neuropszichofarmakológia alapjait, megvizsgálva a pszichoaktív szerek és azok szerkezetaktivitást befolyásoló neurokémiai, neurofiziológiai, viselkedési és klinikai összefüggéseit. Tudóstársai közül sokan emiatt Mr. Pszichofarmakológianak nevezték.

Ez különösen termékeny időszak volt Tom számára. Lehmann-nal társvezetője volt a McGill-i Douglas Kórház klinikai kutatási részlegének, emellett részt vett a NIMH Pszichofarmakológiai Szolgáltató Központjának (PSC) programjában, elősegítve a preklinikai eredmények alapján a pszichotróp potenciállal rendelkező gyógyszerek klinikai fejlesztését. A McGill-en megalapította az első Pszichofarmakológiai Osztályt, és ő irányította a WHO első pszichofarmakológiai képzési programját. Ennek a programnak a hallgatói szerte a világon mai napig is nagy hatást gyakorolnak a klinikai pszichiátriára.

Tom Bant 1976-ban a Vanderbilt Egyetemre és a Tennessee Neuropszichiátriai Intézetbe hívták, ahol a kutatási részleg igazgatója lett. Közben kinevezték tanácsadónak a WHO Mentális Egészségügyi Osztályára, és 2 évet töltött Genfben (1981-1983), majd visszatért a Vanderbiltra igazgatói pozíciójába, ahol 1995-ig, nyugdíjba vonulásáig maradt.

A pszichofarmakológiában felismerte, hogy a pszichiátriai diagnózisokon belüli farmakológiai heterogenitás nehezíti – talán kizárja – a mentális betegségek érdemi biológiai kutatását és a pszichotróp szerek differenciált használatát. Olyan módszereket próbált fejleszteni, amelyekről úgy gondolta, hogy áttörhetik a farmakológiai klinikai vizsgálatok zsákutcáját.

Sok mindenről lehetett vele beszélgetni, nagyszerű, rendezett elméje volt, a pszichiátria minden, megvitásra kerülő területéről hosszan tudott beszélni. Szilárdan hitt abban, hogy a pszichiátria, függetlenül attól, hogy az idegtudomány ágának tekintik-e vagy sem, elsősorban klinikai tudományág, amelynek saját, komplex módszertana van, és csak képzéssel, tapasztalattal lehet elsajátítani a pszichopatológiát, valamint csak megbízható nozológiai entitások képesek reprezentálni a klinikai megnyilvánulások összességét a betegség kezdetétől a betegségállapotig.



1987-ben megírta a *Prolegomenon* (Pergamon Press), és ezzel a kiadvánnyal elindította a pszichiátriai rendellenességek összetett diagnosztikai értékelési – CODE: Composit Diagnostic Evaluation – rendszerének fejlesztését. Ez volt a mentális események feldolgozására szolgáló „kódok” létrehozásának első lépése, a sejtfunkciókat irányító „genetikai kóddal” analóg módon, ezért választotta ezt a mozaikszt. Vallotta, hogy a legkiválóbb genetikai vizsgálat, amelyet bármely pszichiátriai populáció diszfunkcionális agyának molekuláris komplexitásának megértésére terveztek, kudarcra van ítélve nozológiai diagnózis, vagy legalább egy farmakológiailag homogén populáció vizsgálata nélkül. Szilárd meggyőződése volt, hogy a mentális betegségek tanulmányozását a pszichiátriának kell irányítania, nem pedig követnie az idegtudományt, és hogy a pszichotróp gyógyszerek fejlesztése elveszik a sivatagban pszichiátriai visszajelzések nélkül. Tanácsa az volt, több és több beteget kell látni, vizsgálni, tőlük lehet a legtöbbet tanulni.

Tom nyugdíjba vonulása – 1995-ben családjával Toronto-ba költözött – nem csökkentette tudományos tevékenysége iránti elkötelezettségét, és más témák is felkeltették érdeklődését, például, hogy az érvényes pszichiátriai nozológia hiányában a gyógyszergyártó világ hogy befolyásolta a pszichiátriai farmakoterápia fejlődését, hogyan értelmezhető ez az összeférhetlenség a neuropszichofarmakológiában. Egy másik fontos téma Tom tudományos életében a pszichiátria

története, különösen a neuropszichofarmakológia iránti szenvedélye volt. Ennek a szenvedélynek és kitartásnak gyümölcse két többkötetes történelmi értekezés, a „*The History of Psychopharmacology and CINP, As Told in Autobiography*” (szerkesztette: David Healy és Edward Shorter; Animula, 1998-2004), és az „*An Oral History of Neuropsychopharmacology*” (American College of Neuropsychopharmacology, 2011) és más kapcsolódó kötetek.

Tom tudománytörténeti gondolatának megvalósulása lett a 2013-ban létrejött Nemzetközi Neuropszichofarmakológiai Történelmi Hálózat (INHN), melynek alapító szerkesztője volt. Felismer- te a neuropszichofarmakológia újonnan felmerülő módszertani problémáját, amely az idegtudományok gyors fejlődése által generált információáradatból származik, többek között a mentális betegségekre is érteve. Feltételezte, hogy a kibertérben jelenlévő információ-többlet zavaró tényezővé vált, anélkül, hogy ez a megbízhatóságot növelné. Azt is felismer- te, hogy ugyanaz a fejlett kommunikációs technoló- gia, amely ezeket az elszigetelt információrészeket könnyen hozzáférhetővé teszi, felhasználható a károk megszüntetésére azáltal, hogy az információkat törté- nelmi és megfelelő pszichiátriai kontextusba rendezi. Úgy vélte, hogy az INHN nem csak a klinikusok és a neuropszichofarmakológiával foglalkozó tudósok különböző generációi között jelenthet hidat, hanem a területen érintett különböző tudományágak között is. Az INHN 2021 decemberében adta ki utolsó tár- s szerzői könyvét „*Lithium in Psychiatry in Historical Perspective*” címmel.

Számos kitüntetést, díjat kapott, és számos tudó- mányos társaság tagja volt, néhány közülük: American College of Neuropsychopharmacology Emeritus Fellow, Life Member, History Committee tagja; Paul Hoch Distinguished Service Award kitüntetettje; Wernicke-Kleist Leonhard Társaság; CINP tisztelet- beli tagja. Rendszeres előadója volt a Társaságunk által évenként rendezett kongresszusoknak, ahol a hazai és külföldi résztvevők nagy érdeklődéssel hallgatták rendkívül intelligens, sokrétű előadásait.

Tom finom, szelíd ember volt, nagyon komolyan vette a baráti kapcsolatokat, rendszeresen beszélge- tett és levelezett sok pszichiáterrel az egész világon – köztük barátságával engem is megtisztelt –, akiknek nagyon fog hiányozni. Öröksége, amit tanított nekünk, élni fog tovább.

FALUDI GÁBOR  
2022. március